

Flyktningmidlene i Ringerike kommune

Naser (50) fikk trukket 11 tenner:

- Jeg skjønnte ikke hva som var i ferd med å skje.

75 flyktningmillioner gikk i det store sluket

Milliardutbetalingene er i bunn og grunn basert på tillit

RINGERIKE RÅDhus

Magnus Ekeli Mullis og Øyvind Lien

Publisert 5.september 2021 - 17.januar 2022

Innhold:

Praktisk informasjon	2
Innledning	3
Slik kom arbeidet i gang	4
Metode: En sjelden tilgang til dem vi «aldri» snakker med	7
Metode: Innsyn og analyse	10
Etiske vurderinger og vanskelige tilsvarsrunder	14
Nyhetsverdi og konsekvenser	17
Vedlegg	18

Praktisk informasjon

Innsendere

Magnus Ekeli Mullis - 47259210 - magnus.mullis@nettavisen.no

Øyvind Lien - 95193929 - oyvind.lien@ringblad.no

Takk til

Per Christian Magnus, Kristine Holmelid, Carina Alice Bredesen, Astrid Dalehaug Norheim, Sissel Skjervum Bjerkehagen og Halvor Ripegutu.

Publisert

Fra 5. september 2021. Arbeidet pågår fortsatt. Liste over publiserte saker vedlagt.

Redaksjoner

Mediehuset Nettavisen

Postboks 9386 Grønland
0135 Oslo

Ringerikes Blad

Postboks 68 Sentrum, 3502 Hønefoss
3510 Hønefoss

Senter for undersøkende journalistikk

Universitetet i Bergen
Postboks 7802
N-5020 Bergen

Innledning

– Norge er summen av norske kommuner. Sier vi ja til at noen skal være her, så skal de altså også være i en kommune, sier daværende statsminister Erna Solberg (H) i en tale til kommunene i februar 2016.

I 2015 og 2016 går alarmen hos norske myndigheter. Over 31.000 mennesker søker om asyl i Norge. Hver dag trenger om lag 350 nye personer et sted å bo. Norge er kun rigget for å ta imot 11.000 personer, og er på desperat jakt etter nye lokaler over hele landet. Regjeringen frykter at asylsøkerne vil bli stående uten tak over hodet.

Derfor takker Solberg ettertrykkelig de kommunene som stiller opp og bidrar til økt bosetting. Ingen kommuner skal ta imot flyktninger hvis de ikke vil. Men regjeringen skrur opp de økonomiske incitamentene betraktelig, med en ekstra stor utbetaling i tilskudd for hver person kommunene bosetter.

Dette har gått mange journalister hus forbi: Staten bevilger penger til kommunene som bosetter og integrerer flyktninger. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet betaler ut rundt 78 milliarder kroner i ulike tilskuddsordninger til kommunene i løpet av fem år.

Men ingen kommuner trenger å rapportere inn hva milliardene brukes til. Pengene, som i utgangspunktet er ment for å dekke norske kommuners utgifter til bosetting og integrering av flyktninger, blir ikke skilt ut i kommuneregnskapet og er ikke tilgjengelig for offentlig ettersyn.

Ordningen er i bunn og grunn basert på tillit og at kommunene har full kontroll på hva midlene brukes til. Dersom kommunene raskt får flyktningene i arbeid eller utdanning, kan de beholde overskuddet av tilskuddsordningen.

Hvem kontrollerer hva pengene brukes til? Hvem sikrer at kommunene bruker midlene slik de er ment? Gjennom en serie artikler tar Nettavisen og Ringerikes Blad for seg oppgaven med å kontrollere og kritisk ettergå pengestrømmen fra staten til Ringerike kommune. Arbeidet avdekker både lokale og landsomspennende spørsmål knyttet til hvordan systemene for flyktningmidler fungerer.

Avsløringene i artikkelserien har ført til at Ringerike kommunes bruk av statlige flyktningmidler nå granskes eksternt gjennom en omfattende revisjon.

Kommunen har erkjent å ha brutt lov om offentlige anskaffelser.

Kommuneadministrasjonen kan heller ikke dokumentere hvordan de har brukt 75 millioner kroner som kommunen har fått fra staten til bosetting og integrering av flyktninger.

Gjennom systemkritiske artikler og personlige historier avdekker Ringerikes Blad og Nettavisen manglende kontroll hos kommunale og statlige myndigheter. Artiklene byr på elleville og graverende historier om flyktninger som fikk trukket tenner uten samtykke, over 250 timer med hjelp til funksjonshemmede som ingen kjenner seg igjen i, samt en tenårings innbitte kamp mot kommunen for helt grunnleggende menneskerettigheter.

Et møysommelig innsyns- og kildearbeid avslører feil og gir innsikt i en kultur som lokalavisen og lokalmiljøet lenge har hørt påstander om, men som ikke har blitt omsatt i undersøkende journalistikk - før nå.

Samarbeidet mellom Ringerikes Blad, Nettavisen og Senter for undersøkende journalistikk har løftet resultatet av dette arbeidet. Dette banebrytende lagarbeidet vil definitivt gi læring innad i Amedia for fremtidige undersøkende prosjekter.

Slik kom arbeidet i gang

STARTEN: I 2020 mottok Ringerikes Blad et leserbrev med kraftige anklager om korrupsjon i Ringerike, den største kommunen som lokalavisen dekker. Leserinnlegget kunne ikke brukes til noe uten at påstandene ble ettergått. Journalist Øyvind Lien gikk i dialog med den utålmodige Seyed F. Hosseini, som helst skulle sett at innlegget hans kom på trykk allerede samme dag. Lien så flere mulige artikler i mannens historier, men erkjente at det ville kreve en stor innsats å dra sakene i land. Hosseini var kamplysten og rastløs, men fikk etter flere samtaler tillit til at avisen ville ta tak i problemene han pekte på.

Debattinnlegget sparket i alle retninger, og de hardeste anklagene var rettet mot skribentens egne kolleger i Ringerike kommune. På tidspunktet leserbrevet ble sendt inn til Ringerikes Blad, var det imidlertid alle mann på dekk for å dekke den pågående koronapandemien. Journalist Lien glemte ikke innlegget, men la det bort i noen måneder.

De færreste undersøkende prosjekter blir til ved å proklamere at «nå skal vi bli bedre på gravende journalistikk». Men i akkurat dette prosjektet hjalp det at både ansvarlig redaktør Sissel Skjervum Bjerkehagen og Nettavisens daværende nyhetssjef Carina Alice Bredesen faktisk hadde uttalte ambisjoner om å bli bedre på undersøkende journalistikk. Og at de hadde snakket sammen. Ambisjonene ble en døråpner for et samarbeid mellom Nettavisen, Ringerikes Blad og Senter for undersøkende journalistikk (SUJO). Styreleder i Ringerikes Blad, Kristina Fritsvold Nilsen, var

koblingsboksen som førte partene sammen. Fritsvold Nilsen deltok ikke i noe av det faktiske arbeidet med innholdet.

Da Nettavisen-journalist Magnus Ekeli Mullis i slutten av april 2021 satte seg på et nærmest tomt fly fra Stavanger til Gardermoen, hvor han ble plukket opp av Carina Alice Bredesen og kjørt til Hønefoss, hadde vi ikke bestemt oss for hvilken retning prosjektet skulle ta. På et idémøte presenterte Øyvind Lien noen potensielle saker fra leserinnlegget, og vi snakket om noen mulige spor til et møte nummer to. Vi bestemte oss for å begynne bredt, og stille oss følgende spørsmål:

- Hva var ansvarsfordelingen mellom staten, kommunene og private aktører under flyktningkrisen?
- Hvor store pengestrømmer snakker vi om? Hva utløser statlige tilskudd, hva fikk Ringerike kommune av midler til bosetting og integrering?
- Har tipsene til informantene vår rot i virkeligheten? Kan problemene kilden peker på i så fall knyttes opp til en større debatt eller artikkelserie?

På hjemveien ringte Bredesen og Mullis til SUJO, som umiddelbart sa at de ville være interessert i et møte én uke senere.

OPPSTARTSVERKSTED OG ORGANISERING: Da Nettavisen og Ringerikes Blad møttes én uke senere, med SUJO med via Teams, ble strukturen for samarbeidet formulert: Nettavisen og Ringerikes Blad skulle bidra med én journalist og én reportasjeleder hver. Samarbeidet skulle etablere en metode for samarbeid mellom små og store redaksjoner i Amedia. Målet var å senke terskelen og heve kvaliteten ved å utnytte lokalkunnskap og nasjonal slagkraft og kompetanse.

Øyvind Lien i Ringerikes Blad hadde gjennomført en rekke samtaler med varsleren Hosseini, flyktninger og tidligere ansatte i Ringerike kommune. Hosseini framsto som oppriktig, tillitvekkende og med en ekstrem rettferdighetssans. Fra disse samtalene kom det flere konkrete påstander som vi bestemte oss for å ettergå:

- Ringerike kommune-ansatte skal ha blitt bedt om å signere på kraftig oppblåste timelister for flyktninger med nedsatt funksjonsevne.
- Navngitte private aktører hadde tjent betydelige summer på flyktningkrisen.
- Flere flyktninger skal ha blitt forskrekket etter at kommunens tannlege valgte å trekke tennene i stedet for å behandle. De skal ikke ha skjønt hva som skjedde før tennene var ute.
- En ung gutt med funksjonsnedsettelse og hans familie følte seg sviktet av kommunen. De mente at små beløp kunne hjelpe ham til å få en bedre hverdag.

Magnus Ekeli Mullis i Nettavisen hadde på sin side kartlagt pengestrømmen fra staten til Ringerike kommune gjennom dypdykk i statistikk, samtaler med relevante personer og dokumentetsøk. Utover at Mullis og gruppen mente det var oppsiktsvekkende store summer i omløp, var det noen få punkter som pekte seg ut:

- Samtalene avdekket en form for krisestemning hos både stat og kommune under flyktningkrisen. Avgjørelser ble fattet under press og på kort tid, og det var ikke nødvendigvis tid til å gjøre ting etter boken.
- Kommunene trengte ikke å legge frem et regnskap eller egen rapport for bruken av integreringstilskudd. Med andre ord: Kommunene kontrollerte seg selv og måtte selv ta ansvar for å betale tilbake statlige midler dersom en flyktning reiste til utlandet, flyttet tilbake til mottak eller døde.
- Vi visste ikke hva Ringerike kommune eller andre kommuner faktisk brukte av midler på flyktningene. Integreringstilskuddet kom som rammetilskudd. Få eller ingen førte egne regnskap for flyktninger som ble bosatt.

Per Christian Magnus og Astrid Dalehaug Norheim ved SUJO bidro med en nødvendig realitetsorientering og struktur på et heldagsmøte, hvor funnene kanskje var bedre enn noen av oss hadde ventet. SUJOs anbefaling var tydelig: Prosjektgruppen *måtte* utforme en hypotese og arbeidsplan før vi forlot oppstartsmøtet. Og vi måtte identifisere en minimumshistorie og en maksimumshistorie - har vi fortsatt en sak dersom vi kun treffer med halvparten av hypotesene våre? Hva er det optimale av hva vi kan oppnå?

Da møtet var over, hadde ideene våre utkrystallisert seg til å bli én hypotese og to underhypoteser:

Hypotesen: **Enorme pengestrømmer til Ringerike kommune etter flyktningkrisen i 2015 førte til sløseri og urettmessig profitt.**

Underhypotesene:

- 1. Manglende kontroll fra myndighetene førte til korrupsjon, svindel og diskriminering.**
- 2. Noen av tilskuddsmidlene nådde ikke flyktningene - andre har skodd seg på krisen.**

Videre besluttet vi å gjennomføre et midtveismøte 21. juni, rundt seks uker etter oppstartsverkstedet. I mellomtiden skulle vi søke innsyn, gjennomføre flere kildesamtaler og intervjuer, samt danne oss et mer fullstendig bilde av sakene. Vi satte av én uke hver i perioden til å jobbe med sakene på heltid. Resten gjorde vi innimellom annet journalistisk arbeid. Sluttverkstedet ble satt til 16. august, med tentativ publiseringsdato 29. august.

Vår metodiske tilnærming fulgte to spor: Øyvind Lien hadde allerede fått kontakt med ulike flyktningmiljøer i Hønefoss. Den kontakten var det viktig å styrke og utvikle for å få tilgang på historier eller informasjon som kunne føre oss videre. Magnus Ekeli Mullis jobbet med innsyn, data og analyse. Hans hovedoppgave var å finne ut hvordan Ringerike kommune forvaltet tilskuddsmidlene fra staten.

Metode: En sjelden tilgang til dem vi «aldri» snakker med

Tillit er viktig for journalister generelt. I arbeid med mennesker som ofte forbinder kontakt med journalister som noe farlig - eller at journalister løper myndighetenes ærend - er tillit ekstremt viktig.

Uten en systematisk tillitsbygging som metode, ville dette sakskomplekset sannsynligvis ikke eksistert. Ellers hadde vi ikke kunnet fortelle historiene til Mumdooh, Ghuroub, Seyed, Naser og "Daniel", som igjen bidro til å åpne dørene for kritiske systemsaker om kommunens bruk av statlige midler.

Etter å ha kartlagt ulike flyktningmiljøer gjennom samtaler med sentrale personer i ulike kretser, begynte Øyvind Lien et nitidig arbeid med å ringe og banke på dører. Tilgang er steg nummer én for i det hele tatt å ha muligheten til å bygge tillit. Ofte viste det seg å være mer effektivt å snakke med innflytelsesrike bekjente av hovedpersonene enn å ta kontakt direkte. De fleste av flyktingene kommer fra land hvor man risikerer å bli fengslet eller torturert for å kritisere makthavere. Mange av kildene var naturligvis skeptiske til å snakke med en journalist - og ble skrekkslagne bare ved tanken på at noe de sa skulle bli publisert. Derfor var det helt avgjørende for oss at det var personer som flyktingene stolte på som introduserte dem for Øyvind.

Et naturlig steg nummer to var å bevise for kildene at vi mente alvor, og at vi ikke ville misbruke tilliten deres. Vi møtte kildene gjentatte ganger, som oftest med tolk og andre familiemedlemmer til stede. Vi åpnet alle samtaler med å understreke at i Norge er det lov å si sin mening om kritikkverdige forhold, og at ytringsfrihet står sterkt. Flere ganger gjentok vi at man ikke blir straffet for å fortelle om kritikkverdige opplevelser offentlig. Vi takket ja til kaffe og viste oppriktig interesse for menneskene vi møtte. Samtalene dreide seg ikke alltid om sakene, og vi kunne snakke lenge og bredt om venner, nettverk, fritidsaktiviteter, skole og nærmiljø i Ringerike og Norge. I intervjuer forsøkte vi å forstå, stille oppfølgingsspørsmål og avklare språklige og kulturelle forskjeller.

TIMELISTENE: En av de mest alvorlige anklagene fra varsler Seyed F. Hosseini, dreide seg om at kommunen hadde blåst opp timelister de rapporterte til staten for arbeid gjort for flyktinger med nedsatt funksjonsevne. Gjennom Hosseini fikk vi tilgang til listene, og vi tok dem med til de to uavhengige personene som visstnok skulle ha fått 272 timer med hjelp til sammen. Flyktingene ble forvirret, skuffet og sinte da vi viste dem listene, og kunne raskt avklare at de ikke kjente seg igjen i flesteparten av punktene. Noen av gjøremålene var usannsynlige, som for eksempel at IT-utdannede Mumdooh skal ha fått hjelp i to timer til oppkobling av internett og tv.

Andre gjøremål kunne umulig å ha skjedd, fordi de var registrert før flyktingen Ghuroub i det hele tatt hadde ankommet Norge og Ringerike kommune.

Flyktingene var frustrerte og følte seg misbrukt av kommunen, men det var uaktuelt for dem å bidra til saken. Ettersom de med ujevne mellomrom er avhengige av hjelp og tjenester fra kommunen, vegret de seg for å snakke. De fryktet for represalier fra kommunen. Vi ønsket ikke å presse dem til å stå frem eller bære hele saken, men vi ønsket også å hjelpe dem til å forstå at kommunen sannsynligvis ikke ville straffe dem - samt at de ville kunne bidra til å avdekke svært kritikkverdige forhold.

Etter flere uker og mange møter, gikk flyktingene med på å la oss bruke navn, alder og delvis anonymiserte bilder. Det var helt avgjørende for sakens troverdighet at flyktingene bidro med reaksjoner og forklaringer på hvorfor timelistene ikke kunne stemme.

DANIEL TRENGER HJELP: En av sakene som krevde mest av oss, både metodisk og etisk, var saken om tenåringen "Daniel". Vi ble tipset om historien hans ved en tilfeldighet, og opplysningene virket ved første øyekast ikke som en sak som bidro til artikkelserien vi var i ferd med å bygge opp. Daniel manglet helt grunnleggende tilrettelegging som kunne gjøre ham selvstendig og selvgående hjemme. En opphevet taushetsplikt og innsyn hos IMDI, viste at kommunen hadde mottatt 1,6 millioner kroner for å bosette ham. Teller vi med resten av familien, hadde kommunen fått flere millioner for integrering og bosetting av familien.

Øyvind Lien dro hjem til familien flere ganger. Moren til Daniel var i tvil om hun ville snakke. Moren viste etter en stund frem en bunke dokumenter med kommunikasjon mellom familien og kommunen, og åpnet litt opp. Saken til Daniel virket vanskelig og fastlåst. En dusj og et handikaptalett hadde potensial til å virke forløsende for hans situasjon, men kommunen nektet å ta regningen. Øyvind dro fra det første møtet med en følelse av at situasjonen virket urimelig og urettferdig, men det virket også usannsynlig at familien ville bidra til saken - og da ville den bli umulig å løse på en konstruktiv måte.

Likevel gav ikke Øyvind opp, og dro tilbake flere ganger. Vi ble ikke lovet et intervju, og det var heller ikke noen forventning om en sak. Om ikke annet, ville vi få en dypere innsikt i hvordan det var å være flykting i Norge. Øyvind og moren snakket om tiden før, under og etter flukten til Norge. Tilliten mellom Øyvind og familien gjorde at Daniel og familien etter hvert godkjente både navn og bilde i avisen. Men som vi kommer tilbake til senere, gjorde vi en selvstendig etisk vurdering og endte opp med kutte detaljnivået til et minimum.

Saken avdekket i bunn og grunn at kommunen hadde plikt til å sørge for at Daniel slapp å få hjelp til grunnleggende aktiviteter som han kunne klart selv med enkel tilpasning. Kommunen skyldte på at de ikke fikk støtte fra

Husbanken på grunn av en tilsynelatende rigid grense på 40.000 kroner. Husbanken sa imidlertid at denne grensen aldri har eksistert. Deretter sluttet kommunen å svare på spørsmål, og viste i stedet til taushetsplikten - selv om familien for lengst hadde opphevet denne.

Arbeidet med artikkelen avdekket imidlertid et overraskende hull i systemet for flyktningmidler: Kommunene mottar store summer for å bosette og integrere flyktninger med nedsatt funksjonsevne, men får ikke lov til å bruke de statlige flyktningmidlene til fysisk tilrettelegging og tilpassing av bygg. Ved å bruke en liten del av tilskuddet fra staten, kunne situasjonen til Daniel sett langt lysere ut. En kan spørre seg om ikke tilrettelegging av bolig vil være det mest sentrale en person med nedsatt funksjonsevne trenger i forbindelse med bosetting.

DEN NØDVENDIGE AVSTANDEN: Tillit som metode er uvurderlig for å få tilgang til informasjon som for andre kan fremstå som utilgjengelig. Men journalister har også en plikt til å opptre hensynsfullt, og vi skal ikke misbruke kildenes tillit, uvitenhet eller følelser.

En utfordring Øyvind støtte på, var å opprettholde balansen mellom tillit og åpenhet på den ene siden, og den profesjonelle distansen fra kildene på den andre siden. På et tidspunkt fikk Øyvind spørsmål om han kunne bli med en av kildene i møte med kommunen, ettersom vedkommende ikke stolte på noen andre enn Øyvind. Da måtte Øyvind forklare at han ikke var eller kunne bli en støttespiller for kildene. Både fordi han ville verne om egen uavhengighet og troverdighet overfor kommunen, men også fordi han ville unngå at kildene gjorde seg avhengig av ham for å få gjennomslag.

Ved siden av å overvinne den kulturelle distansen i synet på journalisters samfunnsrolle, var språk tidvis et problem. I saken om Naser, som av språklige grunner ikke forstod eller kunne samtykke til at tannlegen trakk ut elleve tenner, var det tidvis krevende å kommunisere. Han snakket for det meste arabisk, og vi var avhengig av tolketjenestene til hans 19 år gamle sønn. Språkproblemene gjorde det spesielt viktig å sikre at flyktningene kjente seg igjen i hva vi skrev, og at sitatene ble gjengitt korrekt.

Vi måtte gå mange runder med Naser og kona Eida om hvorfor vi mente historien deres var viktig å fortelle. Øyvind ble kjent med ekteparet og familien, og Naser sa seg villig til å vise seg frem på sitt aller mest sårbare. Han skammet seg, følte seg ustelt og gammel. Men Naser hadde også et håp om at saken kunne få konsekvenser, og at han og kona kunne få tennene tilbake.

Samtaler med familien, tannklinikken, eksperter, samt innsyn og andre undersøkelser av hvordan flyktninger følges opp ved ankomst, viste at kommunen også her hadde et ansvar som ikke ble fulgt opp. Kommunen hadde inngått en avtale med Ringerike

tannklinikk, hadde sendt ekteparet til nevnte tannklinikk etter en obligatorisk helseundersøkelse, og kommunens tolketjeneste møtte aldri opp til konsultasjonen.

METODE: INNSYN OG ANALYSE

Å SPORE MIDLER SOM IKKE RAPPORTERES: Når flyktninger skal bosettes og integreres, settes mange aktører i sving. For å kartlegge hvordan Ringerike kommune brukte tilskuddsmidlene fra staten, måtte vi først lære hva en kommune bruker penger på når en flyktning skal bosettes.

Flyktningene som kommer til Norge får hjelp med blant annet bolig, helsetjenester, tolketjenester, språkopplæring, personlig økonomi, samt et introduksjonsprogram. Dette programmet hjelper flyktningen med praksisplass i en bedrift, foreldreveiledning, samfunnskunnskap, rus, psykiatri og kulturtilbud.

Brede søk på kommunens hjemmesider, gjennomlesning av tertialrapporter, samtaler med ansatte, samt innsyn i interne presentasjoner og dokumenter, hjalp oss å identifisere 13 tjenesteområder som var myntet på flyktninger i Ringerike kommune. Noen var store tjenesteområder som Flyktningtjenesten og Læringscenteret for voksne, mens andre kostnader var knyttet til enkeltboliger for enslige mindreårige flyktninger.

I utgangspunktet håpet vi at de ekstraordinære utgiftene i forbindelse med flyktningkrisen hadde fått et eget prosjektnummer hos kommunens dokumentsenter. På den måten kunne kommunen enkelt ha hentet ut relevante tall til rapporter og regnskap senere - og vi hadde fått en enklere jobb med å søke innsyn i pengebruken. Men, som vi har vært inne på tidligere: Kommunene trenger ikke legge frem et eget regnskap eller egen rapport for brorparten av de statlige tilskuddsmidlene. Og det fantes heller ikke noe eget prosjektnummer hos kommunen som vi kunne bruke til å søke innsyn ut ifra.

Et annet metodisk grep som ikke fungerte, var å bli kjent med en ansatt i kommunen som satt tett på dokumentene vi trengte. Dette kunne potensielt være en rask måte å få alle dokumentene vi kunne få behov for. Vi startet friskt med en telefon til lederen for dokumentsenteret. Han var positivt innstilt og medhjelpelig - helt til vi sa at vi ikke hadde noen form for prosjekt- eller dokumentnummer. Prosjektet «En venn på dokumentsenteret» strandet, men vi synes metoden hadde et så stort potensial at vi likevel tar det med i metodereporteringen i tilfelle andre vil prøve seg på noe liknende.

Over til metodene som faktisk fungerte:

Hva gjør du når du ikke har et prosjektnummer, dokumentnummer, tittel på et journalført dokument eller andre knagger å henge innsynsforespørselen på?

Du benytter deg av § 9 i offentlighetsloven: «Alle kan krevje innsyn i ei samanstilling av opplysningar som er elektronisk lagra i databasane til organet dersom samanstillinga kan gjerast med enkle framgangsmåtar».

Etter å ha lett etter relevante dokumenter og data gjennom einnsyn, kommunens postlister og databaser i flere uker, hadde vi en viss formening om hvordan vi skulle utforme innsynsbegjæringen. Vi ba om:

- Innsyn i regnskapstallene for de 13 tjenesteområdene i kommunen som vi identifiserte som myntet på flyktninger, samt andre relevante regnskapstall.
- Kommunens avtaler knyttet til private utleiery, Ringerike tannklinik og hvitevare-leverandøren Hølen Elektriske.

Senere søkte vi nye innsyn basert på svarene på disse innsynsbegjæringene. Vi klaget blant annet kommunen til Statsforvalteren fordi kommunen nektet å oppgi hvilke private utleiery de hadde betalt tomgangsleie til gjennom flyktningkrisen - og fikk medhold. Poenget er at de åpne innsynsbegjæringene fikk ballen til å rulle i en periode der vi stanget hodet i vegg over manglende treff i postjournalene og andre konvensjonelle kanaler.

Mange får en dårlig smak i munnen når de hører «flyktningregnskap». Det kan ha sammenheng med at Os-ordfører Terje Søviknes (Frp) i slutten av 1990-årene tvang sin egen rådmann til å føre et eget regnskap med oversikt over utgifter og inntekter forbundet med flyktningene i kommunen (regnskapet gikk for øvrig i pluss!). I 2015 fikk også NRK hard medfart da de presenterte et eget flyktningregnskap med langtidskostnader for staten på opp mot 767 milliarder kroner.

Vårt prosjekt var - og er fortsatt - å ettergå kommunens bruk av statlige midler i lys av våre kilders beretninger om manglende hjelp, manglende kontroll og sløsing av statlige midler. Og selv om kommunene ikke trenger å legge frem et eget regnskap eller en egen rapport for bruken av integreringstilskudd, skal IMDI og Riksrevisjonen kunne kontrollere bruken av tilskuddsmidlene. Derfor forsøkte vi å gå kommunens forvaltning av flyktningmidlene etter i sømmene med egne undersøkelser for å sjekke hvorvidt kommunen hadde kontroll på egne, interne regnskap for flyktningene.

Søk i tilgjengelige databaser og åpne innsyn gjorde at vi fant statlige tilskudd fra IMDI, UDI, Bufdir og Husbanken verdt drøye 500 millioner kroner mellom 2015 og 2020.

Hvorfor hente inn inntekter og kostnader for 2015 til 2020? Krisesituasjonen knyttet til flyktninger og migranternes reise over Middelhavet til Europa og Norge toppet seg på mange måter i 2015 og 2016, og mange vil med rette avgrense flyktningkrisen til

denne perioden. Men norske myndigheters utgifter til bosetting og integrering av flyktningene fra denne flyktningkrisen var høye i flere år etterpå. Året med høyest utbetalinger fra IMDI til kommunene var faktisk i 2018. Og selv i 2020, fem år etter at flyktningkrisen nådde toppen i den norske offentlige bevisstheten, var utbetalingene høyere enn i 2015. I tillegg får kommunene utbetalt integreringstilskudd årlig i fem år for hver flyktning som bosettes. Derfor var det viktig for oss å spore bruken av midlene for en lengre periode enn i årene flyktningkrisen daglig og ukentlig preget mediebildet.

Ingen vet hva flyktninger koster, ettersom ingen lager flyktningregnskap. Overraskelsen var stor da Ringerike kommune etter én måned med informasjonsinnhenting bare kunne gjøre rede for bruken av 370,2 millioner kroner mellom 2015 og 2019. Av disse midlene gikk 295 millioner til lønn. De totale inntektene i tidsperioden var på 445 millioner kroner, og vi satt igjen med en differanse på 75 millioner kroner som kommunen skulle bruke på integrering og bosetting av flyktninger.

Vi pushet på for at kommunen enten skulle redegjøre for bruken av hele tilskuddet fra staten eller innrømme at de ikke visste hva pengene hadde blitt brukt til. Ut ifra kildesamtaler om tidspress og manglende internkontroll i kommuneadministrasjonen, mistenkte vi sistnevnte. I stedet valgte rådmann Tore Isaksen i et intervju med oss begge å fortelle at kommunen av etiske grunner ikke ønsket å vise frem mellomlegget. Han antok, men kunne ikke dokumentere, at midlene hadde rent ut i fellesområder som skole, helse, barnevern og bolig. Å vise frem hva kommunen hadde brukt disse 75 millionene på, mente rådmannen ville være det motsatte av integrering - og han nektet å la seg presse til å vise frem et fullstendig regnskap av bruken av de statlige midlene.

Jakten på overprisede varer: Blant anklagene fra varsleren Seyed F. Hosseini, var at Ringerike kommune konsekvent kjøpte dårlige og overprisede hvitevarer fra Hølen Elektriske. Han hevdet at det foregikk korrupsjon, hvor en lokal aktør nøt uforholdsmessig godt av at kommunen hadde fått statlige midler som måtte brukes på blant annet hvitevarer til flyktninger.

Anklagene krevde både etiske og metodiske vurderinger. Politiet og Økokrim hadde etterforsket anklagene etter korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven, men henla saken. Ingen vi snakket med kunne bekrefte anklagene fra vår kilde. Samtidig gikk vi i gang med egne undersøkelser. Vi bestilte innsyn i samtlige kjøp fra Ringerike kommune hos Hølen Elektriske mellom 2015 og 2019. I retur fikk vi en nær uleselig PDF-fil der relevant informasjon som summer, datoer, fakturanumre og varekategorier var skilt fra hverandre på ulike sider. Vi hentet inn eksperthjelp til å 'scrape' filen og organisere kjøpene slik at vi på en enklere måte kunne danne oss et bilde av kommunens pengebruk, hvilke varer som ble kjøpt og når innkjøpene skjedde.

Et slående faktum var at kommunen hadde brukt 2,5 millioner kroner fordelt på 543 innkjøp hos den lokale hvitevare-leverandøren i løpet av fem år. Vi bestilte innsyn i de 43 største kjøpene via fakturanumrene oppgitt i filen. I tillegg ba vi om innsyn i alle detaljer som knyttet Ringerike kommune sammen med Hølen Elektriske - dokumenter knyttet til anbudskonkurranse, tilbud og rammeavtale.

Svarene vi fikk tydet på at Ringerike kommune var på tynn is:

- På brorparten av de 43 fakturaene vi fikk innsyn i var det ikke mulig å tyde hva kommunen faktisk kjøpt - og det var umulig for oss å prissammenlikne kjøpene mot andre leverandører. Skatteetaten uttalte at kommunens fakturaer ikke var detaljerte nok, og viste til at det skal være mulig for utenforstående å skjønne hvilke varer som har blitt kjøpt.
- Kommunen understreker at det ikke forelå noen formell avtale, men at kommunen hadde hentet inn uformelle tilbud fra tre ulike aktører. Ekspertene vi snakket med mente at tilbudene Ringerike kommune i liten grad var sammenliknbare, at kommunen ikke hadde valgt det mest gunstige tilbudet og at kommunens gjentatte kjøp til en verdi av 2,5 millioner kroner var et brudd på lov om offentlige anskaffelser.

Mangelen på ytterligere dokumentasjon gjorde at vi ikke kom videre i våre undersøkelser knyttet til overprisede varer, men vår hypotese om manglende kontroll av bruken av de statlige flyktningsmidlene var styrket. I sum fikk vi mye igjen for å inkludere ekspertene i prosessen. Der vi hadde en følelse av at noe ikke stemte, hjalp ekspertene oss til å peke på hva som var galt med fakturaene og anbudsprosessen. Kombinasjonen av intervjuer med relevante kilder, åpne innsynsbegjæringer og analyse av store datasett gjorde at vi kunne ta saken lengre enn vi hadde ventet, og kommunen måtte til slutt innrømme at de hadde brutt loven.

Kommunen forklarte at de var under sterkt tidspress, og at de dermed ikke hadde tid til å følge opp loven om offentlige anskaffelser. Det forklarer imidlertid ikke hvorfor kommunen ikke begynte å rydde opp i anskaffelsene før mange år senere. Saken peker i favør av vår hypotese om at krisesituasjonen gjorde at mange interne retningslinjer og kontrollmekanismer ble forkastet - noe som gjør arbeidet med å ettergå pengebruken desto viktigere.

EN KLAGE TIL STATSFORVALTEREN: Da Ringerike kommune mottok statlige midler til integrering og bosetting av flyktninger, fikk de også en plikt til å hjelpe flyktingene med boliger. Kommuner som Ringerike *må* ikke skaffe flyktingene en kommunal bolig, selv om dette er mest vanlig. Så lenge flyktingene får et sted å bo, har det lite å si hvordan kommunene følger opp plikten til å bosette dem.

Vi leste i politiske saksdokumenter at kommunen ikke var i nærheten av å ha nok kommunale boliger til å bosette flyktningene. Over halvparten av flyktningene ble bosatt i private utleieboliger i 2017. Året etter ble 31 av 36 flyktninger bosatt privat. Hvorfor er dette viktig? Vi ønsket å avdekke hvilke private aktører som tjente penger på flyktningkrisen, hvordan fordelingen var mellom ulike private aktører og hvilke utgifter kommunen hadde til bosetting utover kommunale boliger.

Det tok over syv måneder fra vi først begynte å undersøke forholdet mellom private utleiere, kommunen og flyktninger. Det ble en drakamp uten like:

- Vi ba i mai om innsyn i kontraktene som kommunen hadde inngått med utleierne, men fikk i juni svar fra kommunen at opplysninger om boligforhold var å anse som «noens personlige forhold», jmfør paragraf 13 i offentlighetsloven. Vi klaget, og fikk utlevert enkelte formidlingsavtaler som viste at kommunen ville betale leie til de private utleierne i perioder hvor det ikke var noen flyktninger som bodde der. Kontraktene hadde en varighet på tre år.
- I oktober ba vi om innsyn i navnene på samtlige private utleiere og kommunens totale utgifter til private utleiere i perioden 2015 til 2020. Vi fikk ikke svar på fire uker, før kommunen kort viste til svaret fra juni. Da vi klaget, var svaret fra kommunen at de ikke satt på detaljene vi ønsket oss og at det ikke var et krav at kommunen skulle rapportere på et slikt detaljnivå regnskapsmessig. Vi var ganske sikre på at kommunen kunne dokumentere summene, og klaget avslaget fra kommunen inn til Statsforvalteren.
- Drøye to uker senere opphevet Statsforvalteren avslaget, og ba kommunen gjøre en ny vurdering av innsynsforespørselen vår. Noen dager senere kom en fullstendig liste over private utleiere og summer som viste at kommunen hadde betalt over to millioner kroner til private utleiere for tomme leiligheter.

Etiske vurderinger og vanskelige tilsvarsrunder

Forholdet til kildene og anonymisering: De systemkritiske sakene i dette prosjektet krevde en kombinasjon av personlige historier og tall- og faktatunge nyhetssaker. Førstnevnte saker krevde mange avveininger og lange diskusjoner mellom Nettavisen, Ringerikes Blad og SUJO. Varsleren som gjorde at vi startet undersøkelsene av Ringerike kommune kom med svært kraftige beskyldninger mot kommunen. Fra første dag var det viktig for oss å lytte til varsleren Seyed F. Hosseini, men også å holde nødvendig, kritisk distanse. Flere av anklagene har ført til at vi har gjort egne undersøkelser, som igjen har resultert i publiserte saker. Noen spor har ikke ledet oss noen vei.

Vårt primære ønske var å undersøke påstandene fra varsleren, slik at vi enten kunne avkrefte eller bekrefte hva han sa. Vi valgte å holde navnet til Seyed F. Hosseini åpent, samtidig som vi sikret oss at han ikke bar sakene. Vi ettergikk påstandene hans og sørget for å underbygge dem med flere kilder og eksempler. At undersøkelsene våre ble bekreftet og kvalitetssikret av fagpersoner, jurister og andre uavhengige kilder, gjorde oss trygge på at sakene våre var solide og relevante - til tross for at Ringerike kommune gjorde hva de kunne for å overbevise oss om det motsatte.

I møte med flyktingene har vi, som beskrevet i metodedelen, måttet være ytterst hensynfulle. Vi har forklart våre intensjoner grundig for flyktingene og vært klare på hva vår omtale av historiene vil måtte innebære. Ingen av dem hadde medieerfaring, få kunne godt norsk og noen av dem var i en sårbar posisjon overfor kommunen. Vi har sørget for å møte dem mange ganger, snakket via tolk og forklart at de når som helst kunne trekke intervjuene.

Kildene hadde sterke historier å fortelle. I tilfellet der vi omtalte en mindreårig flykting - "Daniel" - har de pårørende vært involvert hele tiden. Etter flere runder opplevde vi at både de pårørende og tenåringen selv ville dele mye. Etter flere runder internt om hvilke konsekvenser medieomtalen ville få for vedkommende, tok vi en selvstendig vurdering der vi anonymiserte og kuttet detaljer langt utover familiens eget ønske. Hver eneste setning, bildetekst og bilde ble gjennomgått med lupe for at artikkelen ikke skulle bli en belastning for tenåringen senere i livet.

Vi vurderte historien hans som for viktig å fortelle til å ikke publisere den. Handikappede Barns Foreldreforening mente situasjonen hans var et brudd på grunnleggende menneskerettigheter, og familien hadde ikke fått hjelpen de åpenbart burde ha fått. Samtidig var artikkelen illustrerende for hvorfor kommunen senere bestilte en ekstern granskning av egen forvaltning.

Også i andre artikler valgte vi å delvis anonymisere flyktingene. Flyktingene Mumdooh og Ghuroub var avhengig av regelmessige tjenester fra kommunen, og fryktet at omtalen ville føre til represalier eller fravær av tjenester i framtiden. Disse omtalte vi med henholdsvis fornavn og alder, samt fullt navn og alder. Eida, kona til Naser som mistet 11 tenner, fikk også trukket syv tenner. Hun ønsket imidlertid ikke å bli avbildet. At også hun fikk trukket tenner uten samtykke var relevant informasjon - men ettersom Naser var mest åpenhjertig, valgte vi å fokusere mest på hans historie.

Forholdet vårt til flyktingene vi hadde som kilder i artiklene ble bare bedre og bedre jo flere ganger vi møtte dem.

Forholdet vårt til kommunen ble imidlertid aldri særlig godt, og vi opplevde at kommunen gjorde hva de kunne for å trenere prosessen og begrense informasjonsflyten.

I utgangspunktet ønsket vi et godt forhold. Øyvind Lien tok tidlig kontakt med kommunen for å gi beskjed om at vi ville undersøke kommunens forvaltning av de statlige flyktningmidlene og at vi ønsket å samarbeide godt med dem. Møtet gikk bra, men senere ble vi møtt med karakteristikk, at vi stilte villedende spørsmål og at vi ikke forholdt oss til fakta.

Mesteparten av kommunikasjonen med kommunen foregikk over e-post. Dette gjorde det vanskeligere å stille oppfølgingsspørsmål og å faktisk få presise svar på hva vi lurte på. Vi ble konsekvent henvist til kommunikasjonssjefen da vi forsøkte å kontakte førstehåndskilder i kommunen.

Men da vi for første gang skulle ha en stor tilsvarsrunde knyttet til pengebruk og timelister, samt sakene om Naser og "Daniel", insisterte vi på et intervju med rådmannen på rådhuset. I intervjuet opplevde vi å få fylldige svar på spørsmålene vi stilte, men da vi fikk svar på sitatsjekk senere, hadde kommunen trukket store deler av sitatene. De mente at spørsmålene vi stilte var feilaktige og villedende.

Vi måtte etter hvert spørre oss selv hvor mye et sitat var verdt dersom det ble trukket tilbake av avsenderen. Noen av svarene som ble trukket tilbake endte vi opp med å gjenfortelle med egne ord, etter flere diskusjoner internt. Vi viste også til at kommunen nektet å svare på spørsmål som kunne oppklart hva de mente var riktig og galt med egne svar og våre spørsmål.

For å oppsummere, møtte vi motstand fra kommunen på så godt som alle sakene vi publiserte:

- Over et tidsrom på flere uker diskuterte vi med kommunen hvorvidt fakturaene de viste til fra Hølen Elektriske var detaljerte nok og hvorvidt kommunen burde hatt en rammeavtale med hvitevareleverandøren. Kommunen nektet for alt, og snudde først da vi presenterte dem for ekspertuttalelsene i saken.
- Kommunen nektet oss gjentatte ganger innsyn i listen over private utleiery, og vi måtte til slutt klage avgjørelsen til Statsforvalteren før vi fikk innsyn.
- Til tross for at vi fikk opphevet taushetsplikten i saken til Daniel, nektet kommunen å kommentere saken hans inngående. Vi måtte i stor grad basere oss på kommunikasjonen mellom pårørende og kommunen, samt egne undersøkelser og intervjuer med IMDI, Handikappede Barns Foreldreforening og Norges Handikapforbund.
- Kommunen mente i utgangspunktet at saken til Naser ikke var noe de var innblandet i, og at det utelukkende var en konflikt mellom Naser og tannklinikken. Dette til tross for at det var kommunen som henviste ham dit

etter en helseundersøkelse og at Ringerike kommune hadde en avtale med tannklinikken, samt at kommunen har ansvaret for tolketjenestene.

- Da vi først viste frem de feilaktige timelistene til kommunen, fikk vi til svar at timelistene kun var fra en kommuneansatt på fastlønn som loggførte egne timer. Etter hvert kom det frem at kommunen var godt kjent med timelistene, men at de ikke ønsket å kommentere listene av hensyn til taushetsplikten. Rådmannen svarte imidlertid utfyllende om timelistene i et intervju vi både tok opp på bånd og film, men sitatene ble senere trukket.

Nyhetsverdi og konsekvenser

I sum vil vi hevde at vi har tatt et nasjonalt ansvar for å ettergå de store pengeutbetalingene fra staten til Ringerike kommune og undersøke bruken av flyktningmidlene etter krisen i 2015. Temaet er det knapt noen andre medier som har tatt fatt i, og gjennom et unikt samarbeid mellom lokalavis og riksavis har vi fortalt personlige og systemkritiske historier om forvaltningen av statlige midler.

Statens overføringer på 78 milliarder kroner til kommunene i forbindelse med flyktningkrisen har ikke vært gjenstand for oppsummerende kontroll eller granskning fra staten selv, mediene eller andre eksterne aktører. Dette til tross for at det i mange ledd har blitt rapportert om en kaotisk, uoversiktlig situasjon med stort tidspress. Heller ikke kommunenes bruk av de statlige midlene har blitt vurdert kritisk. Vi oppfordrer andre medier, både nasjonalt, regionalt og lokalt til å bruke denne metoderapporten til å gjøre egne undersøkelser.

Her er konsekvensene av det undersøkende prosjektet

«Flyktningmidlene» (per 17. januar 2022):

- Kommunen har bedt Viken kommunerevisjon om å granske kommunens bruk av de statlige midlene som var øremerket flyktninger med nedsatt funksjonsevne. En forvaltningsrevisjon vil i tillegg undersøke kommunens internkontroll og rapportering til staten. Undersøkelsene vil koste kommunen om lag 315.000 kroner. Rapporten skal foreligge i juni 2022.
- Kommunen innrømmer å ha brutt lov om offentlige anskaffelser etter å gjort over 500 innkjøp verdt mer enn 2,5 millioner kroner fra hvitevareleverandøren Hølen Elektriske. Kommunen rydder nå opp i eksisterende avtaler og rutiner etter avsløringen, inkludert å etablere nye innkjøpsavtaler for bosetting av flyktninger.
- Samme dag som vi avslørte bruken av tilsynelatende falske timelister hos kommunen, ble rådmann Tore Isaksen kalt inn på teppet hos kommunestyret. I flere omganger ble han bedt om å forklare hva kommunen hadde foretatt seg. Rådmannen svarte at dersom listene viser seg å ikke være basert på

faktisk utført arbeid og er koblet til søkbare midler fra staten, er det korrupsjon i kommunen.

- Sakene skapte massivt engasjement blant leserne til Ringerikes Blad og politikere på tvers av politiske skillelinjer reagerte sterkt på funnene i timeliste-saken. Kommunens kontrollutvalg ble bedt om å behandle saken, og utvalget ba om en full gjennomgang av en uhildet og utenforstående aktør.
- En rekke av flyktingene som vi har omtalt har fått gjenopptatt sakene sine og dialogen med kommunen. Norges Handikapforbund har bedt Ringerike kommune rydde opp for "Daniel".
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har gått i dialog med Ringerike kommune om varslingsaken. Politiet og økokrim har etterforsket og henlagt saken.

Vedlegg:

1. Lenke til alle publiserte artikler på nettavisen.no